

en tot el territori de la llengua, fins al Migjorn valencià, les Illes (eiv. «expósito, bastardo», PzCabrero) i les més altes valls pirinenques, on el tinc anotat de Vall Ferrera (1933), Vall d'Aneu, etc. (potser hi ha més tendència en l'Alt Pallars que en altres comarques a donar-li un sentit ampliat —«mal nacido», diu d'Esterrri Pol, p. 11— però també allí s'usa igual que pertot en el sentit objectiu). No entro en els detalls del usos figurats. Especialment medieval és l'ús com a substantiu estricte i estereotipat, parlant d'aquells que han estat reconeguts (amb més o menys publicitat i legitimitació), en famílies d'alta noblesa i fins régies, i que acabaven per ser gent molt poderosa, sovint temible, fins al punt que en alguns casos aspiraven al rang principesc i fins reial, i que àdhuc l'obtingueren més o menys passatgerament o durablement: el Bord de Rosanes, de Conçut, de Montoliu, de Foix, de Bearn, En «Jaume d'Aragó», S. XIV, i segons sembla el rei *Ramiro*, tot seguit monjo. En això el mot pertot hagué de lluitar especialment amb la concurrència de la creació francesa *bastard*, que a casa nostra tingué menys èxit que en castellà i altres llengües romàniques.

En part d'aquesta mena de casos es tendí per eufemisme (fent el desentès), en casos menys divulgats, a dir *En Bord de* — (com si fos un nom propi coincident). I en aquest conjunt especial és ben possible que no hi hagi veritable substantivació sinó supervivència d'una categoria substantiva originària, en què es passés directament de la idea de 'bèstia híbrida' a la de 'progenie humana barrejada': en tot cas la memòria del sentit etimològic de 'mul, mula' perviu obscurament en el fons, mantinguda un poc viva en la parèmia: «diu lo proverbi: *bort e mula tots jorns ne fan una*» (Eiximenis, *Regiment*, cap. 381).

No em detindré en les nombroses accs. translàtiques i figurades, ben tractades en els nostres lexicògrafs (com «pedra *borda*: lapis rudis», entre les menes de pedra, en el capítol de parets i edificació, en OPou, *TbPu.*, 1575, p. 3, per esmentar-ne una de les menys divulgades). La més desenrotllada és la que ha conduït a aplicar aqueix adjectiu a plantes en la denominació de les quals es percep una impropietat, o extensió imprecisa d'un altre nom, o bé que constitueixen varietats de propietats inferiors en algun sentit, o almenys les que neixen espontàniament, quan se'ls aplica el nom d'una varietat molt coneguda en el conreu.

Esparraguera o *moixera borda* no són veritables moixeres ni esparregueres, el *te bord* (Esterrri de Cardós) no té res de te (però alguns en fan una infusió), el *timó bord* (Canet lo Roig, 1961) serà una labiada segurament però no la farigola; cap d'ells tan conegut com l'*oliu bord* ('ullastre', Perestortes, 1960), o com el *pi bord*, que és tot un pi, ben cert, però s'oposa al *pi ver* (preferit generalment), a Alfàs (1963), com en tantes altres localitats de València i del Princ.; i això s'estén fins a certes mates sense cap estima però molt observades pel rústic, com els *marxivols górts*, que m'anomenaven cap a Llaiés (1953); o bé a arbres

amb ben poca semblança amb el ben anomenat però que l'home de muntanya anomena així per alguna semblança: com l'atzerola, que en comarques valencianes anomenen *cirerer bord* (Valldigna, 1962), i que em qualificaven de *borde a la cereza* a Olocau del Rei (1961); el *clop* o *xop bord* (de l'Urgellet, Cardós i Cabdella, 1934-1958) és certament un arbre blanc però força diferent d'un pollancre. Bastin aquestes dades internes en la llengua nostra, i passem a la comparació i història lingüística.

Encara que cap llengua literària no l'hagi conservat amb la vigència de la nostra, el mot ha existit més o menys en totes les centrals de la Romània i ens ve ja del llatí vulgar. Sobretot en llengua d'oc és ja tan antic com en català, car hi apareix en trobadors c. 1200 i prosa del Ss. XIII-XIV: Raimbaut d'Aurenga, A. Daniel, *Elucidari*, Rayn. II, 238. Allí ha perdut molt de terreny, si bé hi ha deixat derivats una mica pertot, potser més en els parlars gascons i llenguadocians que en els altres, menys com més al Nord. En francès propi es troba en la llengua arcaica, però allí perdé terreny més de pressa, sota la pressió de *ba(s)tard*.

En les altres llengües romàniques pocs rastres se'n troben o gens segurs ni genuïns; de tota manera sembla bastant clar que el mot no existí mai a l'altra banda de l'Adriàtic i tampoc a l'extrem Oest (un gall. *borda* 'sarment de vinya silvestre' ni està ben comprovat ni és clar que vingui d'ací). A Itàlia a penes apareix ni en derivats, si no és dialectalment i encara amb poca extensió i sense seguretat de l'origen.

Un *bordello* 'xicot', 'xicotàs robust' només és en parlars rurals de Toscana i de la Romània (Tomaseo, Petrocchi, Prati) i s'estén fins a San Marino (*burdel* «ragazzo», Rohlf, *It. Gramm.* II, 175), que sembla clarament paral·lel del nostre *bordegàs*: en aquest nostre mot la derivació és segura, si bé a Itàlia hi ha qui la nega (Prati), però admet una etimologia força menys convincent; el REW (1403), Caix i l'estudi monogràfic del suec Pauli (1919) l'accepten, però és veritat que el seu isolament el fa insegur i la seva àrea geogràfica, en aquest sentit, no és gaire convincent; com que la presència antiga d'un *burdu* (*burdittu*) a Sardenya és també discutible, i que bé podria allí ser un catalanisme, cal dir que el caràcter de mot quasi pan-romànic que deixen entendre els articles del REW (1405), el FEW (I, 633-4) i Ernout-M. («le roumain excepté») és clarament excessiu.

Especialment el caràcter genuí en els dialectes castellans és més que dubtós. La forma fonètica que hi esperaríem no és *borde* sinó un **bordo* que mai ha existit. G. de Diego acumula (en RFE VII, 144) una sèrie de dades per provar que és un mot genuí en la seva llengua (material heterogeni, la major part formes mal comprovades, derivades i d'origen sovint dubtós).

Potser, però, tampoc es pot assegurar que no hi hagi existit (que allí *bastardo* sigui importació segura és argument d'abast ben incert en aquest sentit), car autors com Nebrija («*borde por bastardo*: spurius, nothus») i Fr. Luis de León (*La Perfecta Casada*,